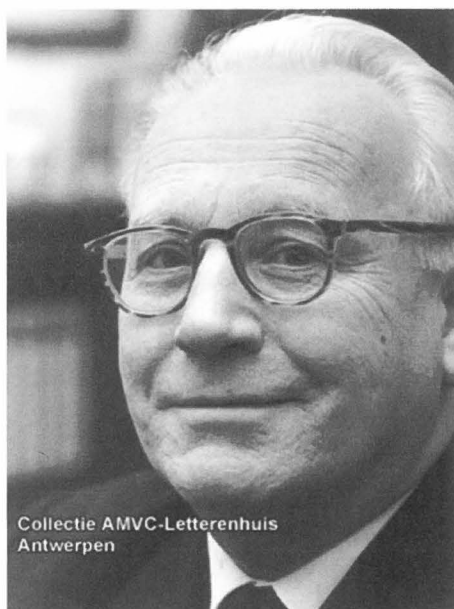

DAAN BOENS, OOSTENDSE FRONTDICHTER IN DE EERSTE WERELDOORLOG

door **Fernand VYVEY**

Korporaal Daan Boens in WO I (a)

Daan Boens , 1965 (b)

INLEIDING

Naar aanleiding van de honderdste verjaardag van het begin van de Eerste Wereldoorlog werden heel wat initiatieven genomen, bij ons en in Europa, om in de daarop volgende jaren de slachtoffers van deze wereldoorlog te herdenken. Grote evenementen werden georganiseerd die op televisie te zien en te volgen waren. In de geschreven pers kwam de oorlog en de herdenking ruim in de belangstelling. In Ieper deed het In Flanders Fields Museum (IFFM) extra inspanningen om deze verjaardag in de verf te zetten. Verschillende tentoonstellingen, onder andere in Ieper, Nieuwpoort, Diksmuide, Veurne, ..., waren aan een bepaald onderdeel van de Eerste Wereldoorlog gewijd of hadden een omljnd thema. De uitgeverijen bleven zeker niet achterwege. Er verschenen een groot aantal nieuwe publicaties over verschillende aspecten van deze oorlog. Er verschenen boeken over de politieke geschiedenis van het begin van de 20ste eeuw, de militaire geschiedenis over het verloop van bepaalde veldslagen, oorlogsdagboeken, getuigenissen, brieven, het leven aan het front, het leven achter het front en in bezet gebied, de rol van de vrouw aan of achter het front, fotoboeken, romans, poëziebloemlezingen, frontkaarten, bezoekersgidsen voor militaire begraafplaatsen, beschrijvingen van oorlogsmonumenten, fiets- en wandelroutes in de streek van het IJzerfont, ... Al deze evenementen, tentoonstellingen en andere activiteiten hebben ook het historisch wetenschappelijk onderzoek over deze periode van de 20ste eeuw gestimuleerd.

Dit artikel wil een bijdrage leveren tot de lokale geschiedenis over een Oostendenaar die de loopgravenoorlog in de periode 1914-1818 heeft meegemaakt.

Worden achtereenvolgens behandeld: een biografie, enkele kanttekeningen in verband met WO I, de beeldvorming van WO I, de 'geschreven oorlog' door Europese en Vlaamse oorlogsdichters, de frontpoëzie van Boens en zijn politiek-ideologisch standpunt.

BIOGRAFIE VAN DANIËL FELIX BOENS, EEN VEELZIJDIG MAN

Daan Boens werd te Oostende geboren op 4 juni 1893 als oudste in een gezin van drie kinderen. Zijn vader Carolus Ludovicus Boens was bakker en de zoon van een molenaar uit Zerkegem. Zijn

moeder Victorina Maria Vroome was de dochter van een zeeman. Door ziekte moest zijn vader het bakken opgeven en werd textielhandelaar. Zijn moeder hield een textielwinkeltje in de Nieuwstraat. Hij kwam dus uit een min of meer bemiddeld gezin, in tegenstelling met vele andere arme gezinnen die in het schipperskwartier woonden. Na de lagere school volgde hij de humaniora aan het atheneum van Oostende. In die periode werd hij bevriend met Ary Sleeks (1888-1966) en Frank Baur (1887-1969).

Als leerling publiceerde hij zijn eerste gedichten in het studententijdschrift 'De Goedendag', in 'De Boomgaard' en in de tweede jaargang van 'Nieuw Leven'. In 1911 vatte hij de studies aan van wijsbegeerte, kunstgeschiedenis en oudheidkunde aan de universiteit van Luik, omdat alleen aan de Luikse universiteit archeologie werd gedoceerd. Een van zijn professoren was de befaamde egyptoloog Jean Capart.

Daan had een aangeboren tekentalent en zijn eerste tekenlessen kreeg hij van Henri Permeke, de vader van Constant Permeke. In 1912 volgde hij gelijktijdig te Luik de lessen van antiek tekenen aan de Academie voor Schone Kunsten. Daan voelde zich aangetrokken tot de schilderkunst. In zijn geboortestad Oostende zal hij later bevriend worden met Constant Permeke en verder met James Ensor, Leon Spilliaert en Jan de Clerck. Ter gelegenheid van zijn 80ste verjaardag ging Omer Vilain hem opzoeken in zijn woning te Gent voor een interview. In het salon bemerkte hij een zestal schilderijen van Leon Spilliaert, waaronder een portret van Boens als volksvertegenwoordiger (1).

Ook te Gent zal hij later contact opzoeken met Frits van den Berghe. Daan Boens is tot op het einde van zijn leven blijven schilderen- hoofdzakelijk marines, landschappen en stillevens- met pastel en krijt. Hij heeft nooit tentoongesteld, en toch werd zijn werk geveild en verkocht in de verkoopzalen. In januari 1914 verscheen zijn eerste gedichtenbundel 'In witte gewaden' (2). Door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog moest hij zijn studies stopzetten. Hij werd infanterist, verbleef vijf jaar aan het front en bracht het tot korporaal.

Tijdens zijn verblijf in de loopgrachten aan het front schreef hij drie gedichtenbundels waarin een duidelijke evolutie van zijn denken tot uiting komt: van blinde vaderlandsliefde tot ontgoocheling, om uit te monden in geloof in de toekomst (3). Deze bundels zullen verder nader besproken worden met enkele gedichten of strofen van gedichten ter illustratie. Het zijn tijdsdocumenten: het schrijven van gedichten welke dikwijls onderbroken werd door beschietingen en overvliegende kogels. In november 1915 schreef Boens in zijn dagboek in het Frans: "*En première ligne. Je viens d'écrire le sonnet 'Een avond' à la lueur d'une chandelle dans mon abri. C'est drôle comme on devient étranger à tout ce qui vous entoure, comme on oublie les obus qui vous passent au-dessus de la tête et comme on analyse avec aisance ses émotions et pensées intimes*" (4).

Hij gaf ook twee voordrachten onder de titel "Moed in lijden", in 1917 te Fulham-Londen en in 1918 te De Panne. In deze onuitgegeven voordrachten vernemen we zijn visie op de opbouw van de naoorlogse maatschappij gesteund op 'recht en gelijkheid'. Hierin komt hij naar voor als een uitgesproken humanist en pacifist (5).

Tijdens de oorlog werkte hij ook mee met gematigde Vlaamsgezinde publicaties in 'Vrij België' en 'De Belgische Standaard', alhoewel hij sympathie had voor de Frontbeweging.

Ook tijdens het interbellum en na de Tweede Wereldoorlog zal Boens publiceren: verschillende gedichtenbundels, een essay en twee toneelstukken (6).

Tijdens het bevrijdingsoffensief in oktober 1918 werd hij in de omgeving van Zomergem door een gifgasaanval bevangen, maar hij overleefde zijn verwondingen.

Na de oorlog was zijn politieke keuze niet de Vlaams-nationalistische partij die in 1919 uit de radicale frontbeweging was ontstaan. Zijn voorkeur ging naar de Belgische Werkliedenpartij (BWP) omdat hij van mening was dat hij in die partij zijn humanitair programma het best kon verwezenlijken.

In 1920, als stagiair-redacteur op het Ministerie van Justitie, leerde hij Maurice Roelants, Jan van Nijlen en Willem Putman kennen

Ook in 1920 werd hij, samen met Paul van Ostaijen, medewerker van 'Opstanding' (1920-1921), het orgaan van de Vlaamse Clarté-groepering. De Clarté was een internationale groepering van pacifistische en antimilitaristische intellectuelen. Deze beweging werd gepromoot door de Franse dichter en romancier Henri Barbusse (1873-1935). Over de Clarté zei Boens eens "dat ze een band was tussen jonge intellectuelen met de verzuchting een verenigd Europa in vrede tot stand te brengen".

Van 1920 tot 1940 was hij werkzaam, achtereenvolgens als redacteur, redactiesecretaris en beheerder, bij S.M. 'Het Licht' (Gent), de uitgeefster van het dagblad 'Vooruit'.

Bij de eerste naoorlogse provincieraadsverkiezingen van 27 november 1921 werd hij verkozen tot provincieraadslid voor het kanton Oostende. Hij zetelde van 1921 tot 1925 in de West-Vlaamse Provincieraad voor de BWP.

In 1922 trouwde hij met Marie Louise Herreman en kregen twee kinderen: Hilda (°1923) en Walter (°1924). In 1930 leerde hij Hilda Reichardt kennen en ze begonnen een relatie. In december 1931 scheidde hij van Marie Louise Herreman en in 1932 hertrouwde hij met Hilda.

Hij was van 1923 tot 1925 gewestelijk secretaris voor Vlaanderen van Arbeidersopvoeding en te Gent lid van de raad van beheer van de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten, van het Museum voor Schone Kunsten, van de Commissie van het Oudheidkundig Museum en van de Commissie voor Monumenten en Stedebouw.

Van 1925 tot 1929 zetelde hij in de Kamer als socialistisch volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Veurne-Diksmuide-Oostende.

Daan Boens met zijn vrouw in Bouillon, 1961 (c)

Van 1926 tot 1932 was hij gemeenteraadslid in de gemeenteraad van Oostende. Hij ijverde onder meer voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit, het oprichten van volksbibliotheken, het bouwen van meer goedkope woningen, een betere vergoeding voor oorlogsslachtoffers, ...

Vanaf 1927 verbleef hij in Gent, zijn hoofdverblijf bleef in Oostende. In 1929 verloor hij zijn zetel in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Dit werd meteen het einde van zijn politieke loopbaan. In 1935 was Daan medestichter en tot 1940 beheerder van de Gentse zender Radio Vlaanderen. In 1938 was hij medestichter met onder andere Johan Daisne van Pan, een Vereniging van Oost-Vlaamse Letterkundigen. Hij was van 1962 tot 1965 lid van de redactie van "Pan: Oostvlaams bulletin voor letteren en kunst".

Tijdens de Tweede Wereldoorlog bleef hij van 1940 tot 1945 werken voor de Vooruit, dagblad uitgegeven onder de controle van de Duitse bezetter. Na de oorlog kreeg hij hierdoor moeilijkheden. Hij werd veroordeeld maar in beroep vrijgesproken.

Van 1940 tot 1952 was hij publiciteitsagent en makelaar in onroerend goed. Te Gent was hij van 1952 tot 1965 bibliothecaris en adviseur van de Centrale der Liberale Vakbonden.

Daan Boens overleed te Gent op 28 januari 1977. Hij werd begraven op de Westerbegraafplaats van Gent (graf nr. 5602).

Foto: Daan Boens, 1965 (d)

INVALSHOEKEN EN KANTTEKENINGEN IN VERBAND MET DE EERSTE WERELDOORLOG

Situatie op het Europese continent op het einde van de 19de en begin van de 20ste eeuw

De Frans-Pruisische oorlog van 1870-1871 eindigt met een nederlaag voor Frankrijk. Dat de gebieden, Elzas en Lotharingen, in Duitse handen blijven was voor de Franse verliezer moeilijk verteerbaar. En nu wilde de Duitse keizer zijn invloed in Europa nog vergroten door een sterk landleger op te bouwen en de marine te versterken.

In Europa ontstonden twee rivaliserende machtsblokken. Aan de ene kant de Centralen, de Triple Alliantie met Duitsland, Oostenrijk-Hongarije en Italië (tot 1915). Later aangevuld met Bulgarije en het Ottomaanse Rijk. Aan de andere kant de Geallieerden, de Triple Entente met Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en Rusland. Later sloten Portugal, Roemenië, Servië-Montenegro, Albanië en Griekenland aan.

De neutrale landen waren België, Zwitserland, Spanje, Nederland, Denemarken, Zweden en Noorwegen.

Oorzaken en aanleiding van de Eerste Wereldoorlog

Er waren zeker meerdere oorzaken voor het uitbreken van WO I.

Er was vooreerst in het begin van de 20ste eeuw een toenemend radicaal-nationalisme en militarisme met een wapenwedloop in de jaren 1912 tot 1913. Vele Europese grootmachten voerden een imperialistische buitenlandse politiek en waren erop uit hun territorium uit te breiden.

Er waren economische problemen en de heersende hogere klasse wilde ook een dam opwerpen tegen een socialistische revolutie van het proletariaat.

Volgens Anna Akhmatova (1889-1966), de modernistische dichteres die in eigen land Rusland genadeloos gecensureerd werd, begint de geschiedenis van de 20ste eeuw met de aanloop tot WO I.

In de Balkan nam de spanning gevaarlijk toe door de annexatie in 1908 van Bosnië-Herzegovina door Oostenrijk-Hongarije. De moord op de Oostenrijkse-Hongaarse kroonprins Franz Ferdinand, bij zijn bezoek aan Serajevo op 28 juni 1914, door een schot van Gavrilo Princip, stak het vuur aan de lont. Op 23 juli 1914 verklaarde Oostenrijk de oorlog aan Servië. Duitsland koos natuurlijk de zijde van Oostenrijk, terwijl Servië de steun kreeg van Rusland en vervolgens ook van Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Op 2 augustus 1914 verklaarde Duitsland de oorlog aan Frankrijk. Op 3 augustus trok het Duitse leger door Luxemburg en op 4 augustus vielen de Duitse troepen het neutrale België binnen.

Het neutrale België in de oorlog meegesleurd

Het Duitse leger wilde met een grote beweging door België zo vlug mogelijk, in een paar maanden, in Parijs staan en de controle verwerven over de Kanaalhavens en de havens aan de Atlantische Oceaan. Het Belgische leger bood moedig weerstand, tegen de verwachtingen van de Duitsers in. De Duitse troepen werden paranoïde: in hun ogen werden ze van alle kanten tijdens hun doortocht in België door burgers beschoten, door francs-tireurs, en zagen overal vijanden. Kleine onverklaarbare incidenten gaven aanleiding tot represailles tegen burgers als afschrikkingsmiddel.

Bij de Duitse strafexpeditie op 25 augustus 1914 tegen Leuven werden 218 burgers vermoord en 2117 van de 6000 huizen in de as gelegd. De Sint-Pieterskerk werd in brand gestoken en bij het platbranden van de universiteitsbibliotheek gingen 250.000 boeken, o.a. middeleeuwse manuscripten en wiegendrukken, verloren. In Dinant vielen 674 doden en in Aarschot 170 doden bij Duitse gruweldaden als represaille. In België gebeurden in 500 gemeenten wreedheden en werden ongeveer 5000 burgers vermoord. De Geallieerden vonden dat men het kleine weerstand biedende België moesten helpen: men voelde zich verplicht 'Poor Little Belgium' of 'Brave Little Belgium' ter hulp te snellen. Vandaar de massale rekrutering van vrijwilligers in het Britse Rijk.

De Britse journalist **Leslie Coulson** (1889-1916) werd gewond in de slag van Gallipoli (1915) en sneuvelde later bij de bestorming van een bunker. Hij ligt begraven op Grove Town Cemetery te Méaulte (F). Zijn gedichten hadden een gigantisch succes. Hij vroeg zich af waarom er oorlog moest zijn in zijn gedicht '**Wie heeft de wet bedacht?**' (2 strofen)

Wie heeft de Wet bedacht dat mensen op een weide zouden sterven-
Wie sprak het woord dat bloed langs paden spat-
Wie verordonneerde dat parken knekel-erven werden-
Wie zaaide de heuvels in met vlees en bloed en hersenen?
Wie heeft de Wet bedacht?

Wie heeft de Wet bedacht dat Dood in dorpen rond zou waren?
Wie gaf het parool te doden tussen de schoven?
Wie sommeerde dat dood zou gluren in heggenrijen?
Wie smeedt de doden tussen de afgevallen blaren?
Wie heeft de Wet bedacht?

Benamingen voor de Eerste wereldoorlog

De Eerste Wereldoorlog wordt soms met andere benamingen aangeduid, namelijk met 'de Grote Oorlog' of 'de Grote Slachting' of 'het Oer-conflict van de 20ste eeuw'. Elk van deze namen zegt veel over deze oorlog en dekt vele samenhangende begrippen.

- **De Grote Oorlog**

De Eerste Wereldoorlog was een groot internationaal conflict, in en buiten Europa.

Tegen het einde van de oorlog, november 1918, waren 33 landen officieel in oorlog. Er waren 1,5 miljard mensen officieel bij de oorlog betrokken, dit was 80 % van de wereldbevolking van die tijd. Daarnaast waren er 15 neutrale landen. Er werden 70 miljoen militairen gemobiliseerd, waarvan 60 miljoen Europeanen. Het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk voerden vele troepen aan vanuit hun koloniën naar Europa.

Op 7 mei 1915 werd de oceaanstomer RMS Lusitania, een groot en snel Brits passagiersschip, ten zuiden van Ierland door de Duitse onderzeeër U-20 met een torpedo getroffen. In 18 minuten zonk het schip en 1198 opvarenden kwamen om het leven, waaronder 128 Amerikaanse staatsburgers. Het gevolg hiervan was grote verontwaardiging, hevige reacties en enorme protesten in de VS. De pers riep op tot een oorlog tegen Duitsland. Duitsland beloofde geen passagiersschepen meer aan te vallen. Dit verbeterde tijdelijk de Duits-Amerikaanse

betrekkingen, maar de publieke opinie in de VS bleef anti-Duits. Begin 1917 begon Duitsland terug een onbepaalde duikbotenoorlog. In 1917 waren de Geallieerden de uitputting nabij. Groot-Brittannië vroeg de steun van de Verenigde Staten van Amerika en het tot dan neutrale Amerika verklaarde op 6 april 1917 ook aan Duitsland de oorlog.

Overal werd oorlog gevoerd, op verschillende fronten, zowel in Europa als daar buiten.

In Europa had men het Westfront met de invasie van Duitsland in Luxemburg, België en Frankrijk met een race naar de zee. Het werd een loopgravenoorlog.

Aan het Oostfront vielen de Russen Oost-Pruisen binnen. Het Balkanfront ontstond na de inval van Oostenrijk-Hongarije, met de steun van Duitsland, in Servië. Later zullen ook Roemenië, Montenegro, Bulgarije en Griekenland in de oorlog betrokken worden.

Het Italiaanse front zal in 1915 ontstaan als Italië na veel beloften van de Geallieerden hun kant zal kiezen.

Maar buiten Europa zijn nog andere fronten. Afrikaanse fronten in de koloniën van beide strijdende blokken. Verschillende fronten in het Midden-Oosten: de Kaukasuscampagne van de Ottomanen tegen de Russen, het Palestijnse front van de Britten tegen de Ottomanen voor het behoud van de Britse gebieden, het Dardanellenfront voor de bezetting van de Ottomaanse hoofdstad Constantinopel. Een Aziatisch front en een Perzisch front waarbij het neutrale Perzië aangevallen werd door Russen en Britten omwille van de aardolie.

- **De Grote Slachting**

Het aantal oorlogsslachtoffers, zowel doden, vermisten als gekwetsten, varieert sterk naargelang de bron en is moeilijk juist na te gaan.

Over de volgende schatting is men het grotendeels eens: 9 miljoen militairen sneuvelden, 1 miljoen burgerslachtoffers, 6 miljoen burgers als slachtoffer door hongersnood en ziekte en daarbij ongeveer 20 miljoen slachtoffers door pandemie van de Spaanse griep. In 1918 brengen de Amerikaanse troepen het griepvirus naar Europa. Door de Spaanse media werd de griepgolff voor het eerst gemeld, vandaar de naam Spaanse griep. De voornaamste dodelijke slachtoffers waren kleine kinderen, bejaarden en verzwakte volwassenen met verminderde weerstand tussen 20 en 40 jaar.

WO I was de laatste oorlog waarin het aantal militaire slachtoffers groter was dan het aantal burgerlijke slachtoffers.

Waarom zijn zoveel slachtoffers gevallen? Eerst en vooral werd de oorlog gevoerd met wapens die door de technologische vooruitgang een grotere vuurkracht hadden. Deze wapens waren preciezer en konden doelwitten op een grote afstand treffen. De tijd die nodig was om vuurwapens te herladen was fel verminderd. Allerhande wapens en munitie konden snel geproduceerd worden in fabrieken. De techniek had ook een ander soort wapens voortgebracht: machinegeweren, kanonnen, gifgas (1ste gebruik van chloorgas op 22 april 1915 rond Ieper), tanks, vliegtuigen, duikboten, prikkeldraad, ... Met al deze nieuwe wapens van de 20ste eeuw werd de oorlog gevoerd met de oude tactieken uit de 19de eeuw. De loopgravenoorlog met een frontlijn van 850 km, van Nieuwpoort tot de Zwitserse grens, versperd met prikkeldraad en met gegraven ondergrondse tunnels aan beide zijden, leverde een groot aantal verliezen op. In een gemeenschappelijke actie van Britten en Fransen om het Duitse front te doorbreken werd nabij Arras door de Schotse en Nieuw-Zeelandse tunnelgravers een ondergronds netwerk van ongeveer 20 km gegraven tot dicht bij de eerste Duitse linie. In deze ondergrondse tunnels en kelders was plaats voor 24.000 manschappen, een hospitaal voor 700 gewonden, voedselopslagplaatsen en sanitaire voorzieningen; alles voorzien van elektriciteit.

Door de jarenlange oproeping van dienstplichtigen en het groot aantal vrijwilligers werden massaal veel manschappen ingezet voor de verovering van een morzel grond, die achteraf bij een volgend offensief misschien weer moest afgegeven worden. In WO I was er een onevenwicht tussen inzet en verliezen. Deze oorlog was een vernietigingsmachine waarin vele miljoenen jonge mensenlevens, een verloren generatie, werden opgeofferd. Zowel bij de verliezers als bij de overwinnaars werd de oorlog als zinloos ervaren en ging een gevoel van verraad tegenover de vele doden overheersen. Dit gevoel komt zeer sterk tot uiting in 'de geschreven oorlog' van dichters, romanciers en dagboekschrijvers.

De Britse dichter **Wilfred Owen** (1893-1918), die acht dagen vóór de wapenstilstand sneuvelde, had tijdens zijn verblijf aan het front meerdere gif aanvallen meegemaakt. Hij schreef hierover in zijn beroemd gedicht '**Dulce et decorum est pro patri mori**', vrij vertaald 'Het is zoet en eervol voor het vaderland te sterven', naar een Latijns vers van Horatius. Op het einde van dit gedicht noemt hij dat "**The old Lie**", "De oude leugen". Weinig dichters hebben het absurde van de oorlog en het onmenselijk lijden zo rauw vertolkt als Wilfred Owen.

In onze Westhoek stierven 500.000 soldaten, afgeslacht in de modder van Flanders Fields, waaronder 195.000 uit het Britse Gemenebest (Verenigd Koninkrijk, Canada, Australië, Nieuw-Zeeland, Zuid-Afrika, India).

Bij de derde slag om Ieper verloor het Duitse leger 100.000 man, het Britse leger 275.000 man. De Canadezen verloren 16.000 soldaten tijdens de Pyrrhus overwinning bij Passendale, vandaar de naam de verwijzing "Passion Dale" of "Vallei van het lijden".

In de Brits-Duitse slag aan de Somme verloren beide partijen enorm veel manschappen. De 1ste dag van de Sommeslag op 1 juli 1916 was noodlottig voor de Britten: ze verloren 60.000 man: gedood of vermist of gewond.

De Fransen offerden op de 'Voie Sacrée' naar Verdun 400.000 soldaten op: gemiddeld 1 dode per minuut, dag en nacht, gedurende 10 maanden.

Alleen in West-Vlaanderen zijn de vele begraafplaatsen de stille getuigen van zoveel menselijke oorlogsverliezen: 10 Belgische militaire begraafplaatsen, 209 Gemenebestbegraafplaatsen van de Commonwealth War Graves Commission (CWGC), 1 Franse militaire begraafplaats, 1 Amerikaanse militaire begraafplaats en 4 Duitse Oorlogsbegraafplaatsen.

Niet alleen in de Westhoek zijn er grote en kleine begraafplaatsen, maar ook in en rond Oostende liggen 57 geïdentificeerde slachtoffers uit WO I op gemeentelijke kerkhoven begraven. In Oostende op de stedelijke begraafplaats aan de Stuiverstraat: 43 (VK), in Bredene: 1 (CAN), in Blankenberge: 10 (VK), in Stalhille: 1 (VK) en 1 (CAN), in Houtave: 1 (VK).

• **Het Oer-conflict van de 20ste eeuw**

Tijdens WO I werden volstrekt zinloze slachtpartijen gevoerd en mensenlevens opgeofferd met als gevolg de ontelbare littekens in het landschap en littekens op de menselijke ziel.

Als gevolg van deze grote internationale oorlog werd de kaart van Europa grondig hertekend. Het betekende het einde van de dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije in het Donaugebied. De Oktoberrevolutie in 1917 tegen het regime van de Romanovs maakte een einde aan het Russische Tsarenrijk. Begin 1918 tekende Lenin het Vredesverdrag van Brest-Litovsk met Duitsland. We kregen de oprichting van de Sovjet-Unie, van Polen en van Finland. Ook de drie Baltische staten Estland, Letland en Litouwen kwamen tot stand.

In de Balkan werden de kiemen gelegd voor de conflicten op het einde van de 20ste eeuw, tachtig jaar later. Als gevolg van de oorlog waren er ook verschuivingen van de invloedssferen in het Midden-Oosten.

Na de oorlog viel het Verdrag van Versailles (1919) zeer nadelig uit voor Duitsland. Positief aan het vredesverdrag was de oprichting van de internationale Volkerenbond met de bedoeling dergelijke grote conflicten te voorkomen. De diepe economische crisis in Duitsland na de oorlog was misschien een verre oorzaak voor het ontstaan van de Tweede Wereldoorlog twintig jaar later. En na 1945 was de opdeling van Europa in Oost en West de oorzaak van de Koude Oorlog en stond het de samenwerking binnen Europa in de weg.

BEELDVORMING VAN EN HERINNERING AAN DE EERSTE WERELDOORLOG

Welk beeld hebben wij van een oorlog of een ernstig conflict tussen landen of volkeren? Hoe wordt een oorlog herinnerd? Hoe wordt een oorlog in het collectieve geheugen bewaard?

Van de Tweede Wereldoorlog kreeg men een verslag in kranten en filmbeelden in bioscopen. Later werden ook verschillende films gemaakt over WO II. Over de Vietnamese oorlog zijn films uitgebracht. De oorlog in Koeweit en Irak konden we bijna in real time volgen. De aanslag op de twin-towers in New York was online te zien. De oorlogen in Afghanistan, de burgeroorlog in Syrië, de conflicten met de Koerden en de Islamitische Staat kwamen en komen elke dag in het nieuws op alle grote televisiezenders. Harde, schokkende, bloedige en confronterende beelden worden op het netvlies gebrand: zeer reëel, maar vluchtig.

En de beeldvorming van de Eerste Wereldoorlog? Hoe hebben wij een beeld gevormd over WO I? Welk beeld hebben we over het echte leven van de soldaten aan de verschillende fronten? Een antwoord op deze vragen zou kunnen zijn: vooral door geschreven tekstmateriaal. Literaire teksten zoals poëzie en romans, maar ook verslagen, rapporten, pers, brieven, dagboeken, memoires, loopgravenkrantjes, pamfletten, affiches, ... hebben het collectieve geheugen over WO I bepaald. Over hoe de Eerste Wereldoorlog in teksten tot ons gekomen is laten we Piet Chielens (IFFM) aan het woord:

“ Geen enkel ander medium dan het geschreven woord geeft ons een beter inzicht in de gevoelens en de drijfveren, in de verwachtingen en de teleurstellingen, in de propaganda en mythes, in de manipulatie en bewustwording, in de weerstand en de weerzin, de berusting en het protest, in het lot en de volharding van de generatie van 1914-1918”.

Beelden van WO I zijn tot ons gekomen door enkele belangrijke romans. De meest bekende roman **“Van het westelijk front geen nieuws”** schreef de Duitser **Erich Maria Remarque** (1898-1970) in 1929. Remarque vocht aan het Westelijk front en werd verschillende malen gewond. In zijn roman schreef hij over de gruwelen en de zinloosheid van deze oorlog. Zijn zeer succesvolle roman werd tweemaal verfilmd (in 1930: *All Quiet on the Western Front*; in 1979: een remake voor de televisie).

Jaroslav Hašek (1883-1923) schreef in de periode 1921-1923 **“De lotgevallen van de brave soldaat Švejk”**. De Tsjech Hašek nam in 1915 dienst in het Oostenrijkse-Hongaarse leger, liep over naar het Russisch leger van de tsaar, wisselde opnieuw van kant door aan te sluiten bij de Bolsjewieken van Lenin tijdens de Oktoberrevolutie. Terug in Tsjechië beschreef hij zijn ervaringen in het leger. De soldaat Švejk is een anti - autoritaire asociale held die het symbool is geworden van iedereen die zich verzet tegen onderdrukking.

In 1916 schreef de Franse schrijver **Henri Barbusse** (1873-1935) **“Het vuur”**. Als vrijwilliger verbleef hij 11 maanden aan het front. Zijn boek is het realistisch oorlogsdagboek van een korporaal. Later zal hij als auteur zijn pacifistische en communistische overtuigingen naar voor brengen.

Maar de beelden en zinsneden die zich het sterkst in ons collectieve geheugen hebben vastgezet zijn gebracht door gedichten, niet zozeer uit romans. In de loop der jaren is hun versie van de feiten echt ‘geschiedenis’ geworden. De dichters gaven de gesneuvelden, bekende of onbekend, een stem en een gezicht.

OORLOGSLITERATUUR OVER DE EERSTE WERELDOORLOG

Dichters en schrijvers in en over de Eerste Wereldoorlog zouden we kunnen onderbrengen in drie categorieën: 1) de frontdichters die in de loopgraven aan het front hun gedichten schreven, maar die sneuvelen tijdens de oorlog 2) de frontdichters die de oorlog wel overleefden, die als soldaat aan het front gedichten schreven en die tijdens of na de oorlog publiceerden 3) dichters en schrijvers die niet aan het front waren, maar in bezet gebied of in neutraal gebied hun indrukken over de oorlog beschreven.

In de Angelsaksische wereld kent men een groot aantal 'war poets' en 'war poems' uit de Eerste Wereldoorlog. De 'war poets' worden op school in een verplicht leervak onderwezen. Schooluitstappen naar de slagvelden, begraafplaatsen en herinneringsmonumenten in de Vlaamse Westhoek en in Noord-Frankrijk houden de kennis en de herinnering aan de gruwel van WO I bij elke generatie levendig.

Jonge gestudeerde getalenteerde Britse dichters als Rupert Brooke (GB, 1887-1915), Isaac Rosenberg (GB, 1890-1918), Charles Hamilton Sorley (GB, 1895-1915), Edward Thomas (GB, 1878-1917) en Wilfred Owen (GB, 1893-1918), Leslie Coulson (GB, 1889-1916), Roland Leighton (GB, 1895-1915), Francis Ledwige (GB, 1887-1917) overleefden de oorlog niet.

Anderen – Robert Graves (GB, 1895-1985), Edmund Blunden (GB, 1896-1974), Siegfried Sassoon (GB, 1886-1967), Jessie Pope (GB, 1868-1941), Ivor Gurney (GB, 1890-1937), Lawrence Binyon (GB, 1869-1943) – hadden het geluk te overleven. Na de oorlog hebben zij hun werk uitgegeven of hebben zij het werk van hun gesneuvelde strijdmakkers verspreid.

Een groot aantal niet-Engelstalige dichters uit het begin van de 20ste eeuw hebben ofwel aan de oorlog deelgenomen ofwel hebben erover geschreven.

Tot de eerste categorie behoren o.a. Guillaume Apollinaire (F, 1880-1918), Georges Duhamel (F, 1884-1966), Georg Trakl (Oost, 1887-1914), Rudolf Binding (D, 1867-1938), August Stramm (D, 1874-1915), Ernst Stadler (D, 1883-1914), Rainer Maria Rilke (Tsj-D, 1875-1926), Heinrich Lersch (D, 1889-1936), Giuseppe Ungaretti (It, 1888-1966).

In de tweede categorie vinden we o.a. Fernando Pessoa (P, 1888-1935), Anna Achmatova (Rus, 1889-1966), Paul Claudel (F, 1868-1955), Rabindranath Tagore (Ind, 1861-1941).

De Franstalige Vlaamse dichter Emile Verhaeren (B, 1855-1916) overleefde op 27 november 1916 het tragisch treinongeval in het station van Rouen (F) niet. De avond voordien had hij als strijdbare pacifist een voordracht gehouden over de waanzin van de oorlog. Zijn stoffelijk overschot werd aanvankelijk begraven op het kerkhof van Adinkerke. Uit veiligheidsoverwegingen werd het eind 1917 overgebracht naar het kerkhof van Wulveringem bij Veurne. Pas in 1927 kreeg hij zijn monumentaal grafmonument aan een Scheldebocht in Sint-Amands.

Maurice Maeterlinck (B, 1882-1949), Belgisch Nobelprijswinnaar in 1911, hield op 30 november 1914 in de Scala van Milaan een patriottische redevoering over de bezetting van België.

Tijdens WO I werden tal van gedichten geschreven in een voor ons moeilijk toegankelijke taal: in het Jiddisch, het Estisch, het Georgisch, het Roemeens, het Kroatisch, het Servisch, het Arabisch, ...

Het aantal verzen aan de Eerste Wereldoorlog gewijd is moeilijk te bepalen. In 1920 schatte Julius Bab het aantal Duitstalige bundels op 450. De bibliotheek van Birmingham gaf in 1920 een catalogus uit van haar collectie oorlogspoëzie: ongeveer 1200 Engelse, 200 Franstalige en 69 Italiaanse boektitels. Bibliograaf Catherine Reilly kwam in 1978 tot een lijst van 2225 Engelse schrijvers die Eerste Wereldoorlog-lyriek beschreven hadden (minstens 532 vrouwen, 417 schrijvers in actieve dienst). De Library of Congress in Washington (USA), de grootste bibliotheek ter wereld, heeft meer dan 800 titels in de afdeling 'World War, 1914-1918 – Poetry'.

Het gedicht 'In Flanders Fields' van **John McCrae** (1872-1918) is wellicht bij ons het meest bekende oorlogsgedicht uit de Grote Oorlog. De Canadese legerarts werkte tijdens de 2de slag bij Ieper in een eerstehulp post achter het front in een bunker aan de berm van het kanaal Ieper-IJzer in Boezinge. Luitenant-kolonel McCrae schreef zijn beroemd gedicht in de nacht van 2 op 3 mei 1915, kort na de begrafenis van zijn vriend Alexis Helmer die aan de gevolgen van de Duitse chloorgasaanval van 22 april 1915 was bezweken. Hier had hij trouwens meer dan de handen vol met de vele slachtoffers van de gasaanvallen!

Foto: John McCrae (ca. 1914) (e)

Vanaf juni 1915 werd hij bevelvoerend officier van het Canadian General Hospital in Boulogne (F). Hij geraakte oververmoeid, leed aan astma en overleed op 28 januari 1918 aan de gevolgen van een ernstige longontsteking én een hersenvliesontsteking. 's Anderdaags werd hij met militaire eer begraven in Wimmereux bij Boulogne.

Door het gedicht 'In Flanders Fields' werd de klapproos of papaver of kollenbloem, de 'poppy' in het Engels, hét symbool van slaap, dood, vrede en herdenking van de Eerste Wereldoorlog. Hieronder de oorspronkelijke tekst van McCrae en er naast een van de vele vertalingen.

In Flanders Fields

In Flanders fields the poppies blow
Between the crosses, row on row
That mark our place; and in the sky
The larks, still bravely singing, fly
Scarce heard amid the guns below.

We are the Dead, Short days ago
We lived, felt dawn, saw sunset glow,
Loved, and were loved, and now we lie
In Flanders fields.

Take up our quarrel with the foe:
To you from failing hands we throw
The torch; be yours to hold it high.
If ye break faith with us to die

We shall not sleep, though poppies grow
In Flanders fields.

In Vlaanderens velden

In Vlaanderens velden bloeien de klapprozen
tussen de kruisen, rij aan rij
die onze plek aangeven; en in de lucht
vliegen leeuweriken, nog steeds dapper
zingend

Zelden gehoord te midden van het
kanongebulder aan de grond.
Wij zijn de doden. Enkele dagen geleden
leefden we nog, voelden de dauw, zagen de
zon ondergaan,

beminden en werden bemind en nu liggen we
in Vlaanderens velden.

Neem ons gevecht met de vijand weer op:
tot u gooien wij, met falende hand
de toorts; aan u om haar hoog te houden.
Als gij breekt met ons die sterven
zullen wij niet slapen, ook al bloeien
de klapprozen in Vlaanderens velden.

Het gedicht van McCrae werd in zeer korte tijd populair. Er verschenen een aantal zogenaamde 'reply-poems' waarin vooral Noord-Amerikaanse dichters een antwoord gaven op McCrae's gedicht.

Hugo Claus bracht ook een persoonlijke interpretatie van deze klassieker van de frontpoëzie. (Bron: Gedichten 1969-1978, De Bezige Bij).

In Flanders Fields

De grond is hier het vetst.
Zelfs na al die jaren zonder mest
zou je hier een dodenprei kunnen kweken
die alle markten tart.
De wankele Engelse veteranen worden schaars.
Elk jaar wijzen zij aan hun schaarsere vrienden:
Hill Sixty, Hill Sixty One, Poelkapelle.
In Flanders Fields rijden de maaidorsers
steeds dichtere kringen rond de kronkelgangen
van verharde zandzakken, de dammen van de dood.
De boter van de streek
Smaakt naar klaprozen.

Wilfred Owen (1893-1918) meldde zich op 21 oktober 1915 als vrijwilliger. In juni 1916 vertrok hij naar het Westelijk Front als tweede luitenant in het Manchester Regiment. Een jaar later belandde hij in het Craiglockhart War Hospital in Edinburgh voor een behandeling tegen shellshock. Daar ontmoette hij de dichter en pacifist Siegfried Sassoon. Op eigen verzoek werd hij in juli 1918 terug naar het front in Frankrijk gestuurd. Op 1 oktober 1918 had hij de leiding van een moordende aanval op Duitse bunkers bij Joncourt (Fr.): hiervoor kreeg hij de militaire onderscheiding Military Cross voor zijn moed, de uitreiking ervan kon hij niet meer meemaken.

Foto: Wilfred Owen (f)

Op 4 november 1918, juist één week vóór de Wapenstilstand werd hij ,samen met vele manschappen van zijn regiment, dodelijk getroffen bij de bestorming en de oversteek van het Sambre-Oisekanaal. Hij ligt begraven op het militair ere-perk van het gemeentelijk kerkhof te Ors (Fr.).

Op 31 oktober 1918 schreef Owen zijn laatste brief naar zijn moeder in de kelder van het boswachtershuis in het bos Bois l'Évêque nabij Ors. In die brief schreef hij dat er waarschijnlijk een wapenstilstand zal komen en vrede tegen wanneer de brief haar zal bereiken. Maar als de klokken op 11 november in Groot-Brittannië aan het luiden waren om de wapenstilstand en het einde van de oorlog aan te kondigen, kregen de ouders van Owen een telegram met de melding dat hun zoon gesneuveld was op 4 november, juist acht dagen vóór de wapenstilstand. In Ors werd het boswachtershuis door architect Jean-Christophe Denise en plastisch kunstenaar Simon Patterson omgebouwd tot een bezoekers- en informatiecentrum.

Zijn poëtische nalatenschap heeft veel invloed gehad op volgende generaties van schrijvers en dichters. Aan de Britse universiteiten is Wilfred Owen, na Shakespeare, de meest bestudeerde dichter.

Siegfried Sassoon (1889-1967) was één van de belangrijkste dichters die de Eerste Wereldoorlog overleefden. Hij nam vrijwillig dienst in het leger, werd verschillende malen gewond en kreeg het Military Cross voor zijn moedig gedrag en dapperheid op het slagveld. Aanvankelijk was zijn poëzie gekenmerkt door patriottisch heroïsme en glorie. Door de gruwelijke ervaringen bij de slag om Passendale werd hij getekend voor het leven. Hij bracht de moed op om zijn poëzie te gebruiken om de oorlog te beschrijven zoals die écht was: brutaal, medogenloos en een verspilling van mensenlevens. Vanaf nu zou hij de oorlog bestrijden met zijn pen. Niet

Foto: Siegfried Sassoon (g)

alleen uit mededogen met zijn kameraden die in modder en bloed probeerden te overleven, maar ook uit woede over de generaals die ver van het gevaar over hun stafkaarten gebogen met het leven van vele honderdduizenden soldaten speelden. Zijn verontwaardiging over de politici resulteerde in een open brief van 15 juni 1917 waarin hij verklaarde niet langer bereid te zijn om verder te vechten. Deze brief werd in het Britse Lagerhuis voorgelezen op 30 juli 1917 en stond de volgende dag te lezen in 'The Times'. De Britse autoriteiten durfden hem niet voor de krijgsraad brengen uit vrees voor nog meer ophef. Na medische keuring werd hij ongeschikt verklaard voor frontdienst en werd hij naar de gespecialiseerde instelling Craiglockhart gestuurd.

De Italiaanse dichter **Giuseppe Ungaretti** (1888-1970) was oorlogsvrijwilliger en werd later docent aan de universiteit van Sao Paulo (Brazilië) en Rome. Links foto van Ungaretti aan het front (f). Hij schreef uitgepuurde gedichten over de kernvragen van het menselijk bestaan en de mysteries van het leven. In hun wijsheid en bondigheid doen ze denken aan de Japanse de haiku.

Hij schreef het onderstaand gedicht **'Wake', Cima Quattro, 23 december 1915**.

Foto: Giuseppe Ungaretti (h)

Hij schreef het onderstaand gedicht **'Wake', Cima Quattro, 23 december 1915**. Hieronder links de oorspronkelijke (vertaalde) versie en rechts de hertaalde moderne versie van **Tom Lanoye**.

Een hele nacht
neergegoid vlakbij
een afgeslachte
strijdmakker
met zijn mond
van ontblote tanden
naar de volle maan toegekeerd
met de zwelling
van zijn handen
die mijn stilzwijgen
is binnengedrongen
heb ik brieven
vol van liefde geschreven

Nooit voorheen was ik
zozeer
gehecht aan het leven

een godganse nacht
neergesmeten naast
een gemassacreerde
kameraad
met zijn mond vol
ontblote tanden gekeerd
naar de ronde maan
met de bloedgezwollen
van zijn handen die mijn
zwijgen binnendrongen
heb ik brieven vol
liefde geschreven

nog nooit was ik
zozeer
aan het leven verknocht

De Britse Nobelprijswinnaar voor Literatuur in 1907 en auteur van The Jungle Book, **Rudyard Kipling** (1865-1936), verloor zijn enige zoon John, 18 jaar oud, in 1915 in de slag bij Loos in Frankrijk. Hij schreef hierover een ontroerend gedicht **'My boy Jack'**. Hij werd als vermist opgegeven en als onbekende soldaat begraven te Hasnières bij Lille. Kipling koos het bijbelvers 'Their Name Liveth For Evermore' (Hun naam leve eeuwig voort) op de gedachtenissteen en het epitaf 'Known unto God' (Door God gekend) voor de grafstenen van ongeïdentificeerde soldaten. Zijn gedicht 'If' van 1910 werd in 1995 door de Engelsen verkozen tot hun favoriete gedicht (opiniepeiling BBC). Het gedicht is het advies van een vader aan zijn zoon en de laatste woorden van het gedicht "you'll be Man, my son!" laten geen twijfel mogelijk: ze verwijzen naar zijn gesneuvelde zoon John die hij nooit volwassen heeft gekend. Het gedicht is geliefd in sportkringen: het komt onder andere voor in de ontvangthal van het tenniscentrum in Wimbledon.

De Brit **Charles Sorley** (1895-1915) was een veelbelovend student en dichter met vele jonge Duitse intellectuelen in zijn vriendenkring. In 1914 studeerde hij zeven maanden aan Duitse universiteiten. Dat hij de oorlog niet in zwart-wittermen kon zien blijkt uit zijn gedicht '**Aan Duisland**'

Jullie zijn blind als wij. Wie doet wie pijn?
En jullie nederlaag wensten wij niet,
Maar beiden rondtastend in eigen schijn
Struikelen wij, begrijpen we het niet.
Jullie zagen alleen dat groot verdriet
En wij volgden één richting in ons brein,
Waardoor je 't ergste in de ander ziet,
Van haat alleen blind tegen blind kunt zijn.

We zullen als het eenmaal vrede is
Elkaar verbaasd weer onder ogen komen.
Liefhebbender, minder vooringenomen
Elkaars hand schudden met vergiffenis
Van pijn. Maar nu zijn het nog wervelstormen
Regen, donder en diepe duisternis.

Op 13 oktober 1915 werd Sorley als kapitein op twintigjarige leeftijd tijdens de slag bij Loos (F) door een scherpschutter getroffen. In zijn ransel vond men het gedicht '**Als je de mondeloze doden bij miljoenen**'.

Wanneer je miljoenen doden zonder mond ziet gaan
in bleke bataljons door je dromen,
zeg dan geen zachte dingen, zoals anderen hebben gedaan,
ter herinnering. Jij hoeft daar niet mee aan te komen.
Prijs ze niet. Want hoe kunnen zij, doof,
weten dat het geen vloek is die neerdaalt op hun hoofd?
Geen tranen ook. De blinde ogen zien je tranen niet gaan.
Geen eer ook. Het is makkelijk, dood
te zijn. Zeg slechts: 'Ze zijn dood'. Voeg eraan
toe 'Menig beter mens is heengegaan.'
Dan, als je heel die dichte massa overziet
en één gezicht ontdekt dat iets voor je heeft betekend,
dan is dat een spook. Dat gezicht is er niet.
De grote dood heeft alles en voor altijd ingerekend.

VLAAMSE OORLOGSLITERATUUR

Samen met August Van Cauwelaert en Fritz Francken was Daan Boens een van de weinigen in Vlaanderen die aan het front in de loopgraven voortreffelijke poëzie schreven, soms zeer sombere en donkere lyriek.

De oorlogspoëzie van Boens zal in een verder deel uitvoerig behandeld worden.

August Van Cauwelaert (1885-1945) meldde zich bij het uitbreken van WO I meteen als vrijwilliger en diende in het 13de Linieregiment. Aan het front werd hij voorzitter van een Studiekring en schreef bijdragen voor 'De Belgische Standaard' en 'Vrij België'. Omwille van moedig gedrag werd hij tot onderluitenant bevorderd. In de nacht van 7 op 8 april 1916 raakte hij zwaar gewond door granaatscherven. Tijdens zijn verzorging in het hospitaal van Hoogstade schreef hij verzen. Op 27 april 1916 werd hij in de eerste lijn bij Kaaskerke levensgevaarlijk gewond door schrapnelkogels.

Foto: August Van Cauwelaert, te Cannes, 1918 (i).

Zijn gedichtenbundel 'Liederen van droom en daad' werd in 1918 uitgegeven door Van Dishoek in Bussum. De critici van die tijd waren lovend over zijn gedichten. Vandaag de dag komt zijn taalgebruik wat gezwollen en archaisch over. Maar zijn werk blijft een getuigenis van hoe een dichterlijke ziel als hem in de hel van Vlaanderens Velden trachtte te overleven. Uit zijn bundel volgt hieronder het gedicht '**Draagt me zacht ...**'.

Draagt me zacht: door al mijn leden
Klopt het haemren van uw voet:
Draagt me zacht: bij iedere schrede
Drupt mijn klare, levend bloed.

Draagt me zacht, gelijk een blanke
Lampevlam in woel'ge lucht,
Eer dees kostbaar – laatste spranke
Leven doove met een zucht.

Draagt me zacht: door de ijle landen
Waait de nijd'ge wind zoo koel;
Of zijn 't al uw kille handen,
Dood, die 'k om mijn slapen voel.

Draagt me zacht: hoe daalt zoo dicht en
Hel de hemel over mij ...
Ben ik reeds de stervenslichte
Poort der eeuwigheid nabij ...

Fritz Francken (1893-1969) was het pseudoniem van Frederik Edward Clijmans.

Deze Antwerpse journalist werd in april 1915 soldaat in het 8ste Linierregiment. Aan het front raakte hij bevriend met August Van Cauwelaert. De Vlaamsvoelende Francken publiceerde zowel in de patriottische 'Legerbode' als in het aan de Frontbeweging gelinkte dagblad 'Ons Vaderland'. Tijdens de oorlog publiceerde hij twee dichtbundels: 'Het heilige schrijn' en 'De vijf glorierijke wonden'.

Wellicht is zijn bekendste oorlogsgedicht '**O doode broeders**' (2 strofen).

Foto: Fritz Francken in uniform (j)

Wij waren broeders in den kogelregen
En sneden stuiten van hetzelfde brood.
Wij hielden samen met een propje lood
Den uitval van eenzelfde vijand tegen.

Wij hebben saam op 't zelfde stroo gelegen.
Ik stond naast u toen men uwe oogen sloot,
En van uw bloed waren mijn handen rood.
Uw tragisch hoofd was op mijn hart gezegen ...

Klaprozen zijn pioniersplanten. Ze groeien als andere begroeiing verdwenen is en hun zaden kunnen jarenlang in de grond liggen en beginnen op te schieten in hevig omgewoelde grond. In het kapotgeschoten landschap van de Westhoek bloeiden ze weelderig. Legerarts John McCrae was niet de enige die zich door de overal bloeiende klaprozen liet inspireren. In de Belgische 'Legerbode' verscheen op 9 september 1915 – dus nog vóór McCrae's 'In Flanders Fields' op 8 december 1915 in 'Punch' werd gepubliceerd – het gedicht '**Die kollen ...**' van Fritz Francken. 'Kollen' is de oude West-Vlaamse naam voor klaprozen.

Die kollen ...

Zoo vleezig en rood als een open wond
aan 't ronnen, ter borst van den moedergrond
staan hier die levende kollen
staan hier die levende kollen in 't rond;
bloed in hun vezels te stollen!

Ze staan er, die kollen, zoo vloekend rood,
op de akkers waarover de vijand vlood
dol en bedacht om de slagen,
ze staan er, die kollen, naast berm en sloot

ten pronk sinds dagen en dagen ...

En waar er niets meer dan wat onkruid groeit,
bij nacht en bij dag, slechts de weergalm loeit
der vlamme batterijen,
daar staan ze, bedonderd, verlept, verschroeid;
vereenzaamd te spelemeien!

Van **Karel Van den Oever** (1879-1926) verscheen op 30 april 1915 in De Belgische Standaard het gedicht '*De kus van moeder*' (2 strofen).

De lucht was blauw, de lucht was mild ..
Vooruit, voor België!land!
Nog gaf zijne moeder hem
een kus aan d'hagekant ...

Nog gaf ze hem een zoeten raad:
"Als gij aan slag zult zijn,
toe, Jan, denk aan uw moeder toch,
als 't zeer u doet en pijn."

Jozef Simons (1888-1948), was van 1916 tot 1919 actief aan het front, respectievelijk als kanonnier en als tolk bij het Britse leger. Met zijn populaire 'Eer Vlaanderen vergaat' (1929), een geromantiseerde geschiedenis van de Frontbeweging, zal hij de Vlaamse bewustwording beïnvloeden.

Op Kerstmis 1916 schreef hij zijn gedicht '*Kerstnacht*' (2 strofen).

Op mijn dorpen in de Kempen
Brandt er menig Kerstnachtvuur
Waarbij 't oudje zit en peinst: Waar
Beidt mijn jongen op dit uur?

Ligt hij op een verren voorpost?
Lijdt hij in de schietgracht kou?
Schuilt hij, afgelost, ter ruste,
In een buitenschotschen bouw?

In november 1916 schreef **Filip de Pillecijn** (1891-1962) het gedicht '*Wanneer ik vallen moest*' (2 strofen)

Wanner ik vallen moest, denkt dan alleen
dat uit mijn woord, uit wat ik schreef en zei,
't groeiende lied der toekomst rijker zij
aan zuivren klank, en, vrienden, dat niet één

dees tijden mete aan vloeken of geweën,
of enkel zie het wassende getij
van hen die vielen, noch met medelij
van de gevallen torens en de doode steën.

Cyriel Buysse (1859-1932) verbleef in Nederland met zijn vrouw. Hij zette zich vanuit Nederland in met een comité welke zich inzette om boeken te verspreiden aan het front. Hij maakte ook reportages achter het front in Frankrijk.

Soldaat **Ernest Claes** (1885-1968) werd op 24 augustus 1914 in de omgeving van Namen gewond bij de verdediging van de forten aan de Maas. Hij werd krijgsgevangen genomen en zal later zijn oorlogservaringen neerschrijven in 'Uit mijn soldatentijd', 'Namen 1914' en 'Bei uns in Deutschland'.

Stijn Streuvels (1871-1969) schreef van 1914 tot 1918, thuis in West-Vlaanderen, als kroniekschrijver een oorlogsdagboek. Het werd uitgegeven onder de titel 'In oorlogstijd'.

De schrijfster **Virginie Loveling** (1836-1923) hield van juli 1914 tot december 1918 een dagboek bij over het dagelijkse leven in de bezette stad Gent, ondanks het verbod van de Duitse overheid. Een integrale editie verscheen in 1999.

Van **Paul van Ostaijen** (1896-1928) verscheen in 1916 de debuutroman 'Music-Hall'. In 1918 vluchtte hij van Antwerpen naar Berlijn uit vrees voor arrestatie vanwege zijn actief flamingantisme.

Karel Van de Woestijne (1878-1929) bleef tijdens de bezetting correspondent van de Nieuwe Rotterdamsche Courant in Brussel. De krant bleef uitgeven in het neutrale Nederland. Van de

Woestijne schreef verhalen en de rubriek 'Kunst in Brussel' voor de NRC welke door de Duitse censuur getolereerd werden.

In 2013 verscheen van **Stefan Hertmans** de roman '*Oorlog en terpentijn*'. Deze roman is aardig op weg om een klassieker te worden, de uitgeverij De Bezige Bij heeft al de rechten verkocht voor 27 vertalingen (De Standaard, 16 maart 2017). Vlak vóór de dood van zijn grootvader krijgt Stefan Hertmans van hem een paar volgeschreven schriftjes. Als frontsoldaat in WO I werd grootvader Martien getekend door gruwelijke ervaringen. In zijn verder leven zette hij zijn verdriet om een verloren liefde om in stille schilderkunst. Oorlog én terpentijn! Kleinzoon Stefan heeft een aangrijpende meesterlijke sociologische roman geschreven over de periode waarin zijn grootvader leefde. Wat een boek! Een meesterwerk! Winnaar van de Vlaamse Cultuurprijs voor de Letteren, nominatie Gouden Boekenuil 2014 en nominatie voor de Man Booker International Prize 2017 !!

Willy Spillebeen maakt in 2014 een Nederlandstalige hertaling van het integrale manuscript van '*Oorlogsdagboeken 1914-1918*' van **Achiel Van Walleghem** (1879-1955). Van oktober 1914 tot eind april 1918 hield Van Walleghem die onderpastoor te Dikkebus was, een gedetailleerd dagboek bij over de oorlog achter het front in de omgeving van Ieper. Zijn 13 schriftjes zijn de belangrijkste burgerlijke dagboeken over de oorlog in de Westhoek: ze beschrijven zowel de militaire operaties als het leven en het lot van de lokale bevolking.

VERANTWOORDING FOTOS

- (a) Korporaal Daan Boens in WO I - "Schrijversgewijs" Vlaamse Schrijvers 1830-heden
- (b) Daan Boens, 1965 - Collectie AMVC – Letterenhuis, Antwerpen
- (c) Daan Boens met zijn vrouw, Bouillon, 1961 - Collectie AMVC – Letterenhuis, Antwerpen
- (d) Daan Boens, 1965 - de Beukelaer, Antwerpen
- (e) John McCrae (ca 1914) - The Great War 1914-1918
- (f) Wilfred Owen – The Wilfred Owen Association Journal
- (g) Siegfried Sassoon - Great War Literature
- (h) Giuseppe Ungaretti – La Guerra Narrata
- (i) August Van Cauwelaert, Cannes, 1918 - Oorlogskalender 2014-2018, Davidsfonds, Leuven
- (j) Fritz Francken in uniform - "Schrijversgewijs" Vlaamse Schrijvers 1830-heden

VERWIJZINGEN

- (1) Omer Vilain, Langs 't hard zand: kleine Oostendse histories, Oostende, 1973, p. 112
- (2) In witte gewaden, Drukkerij Plantijn, Gent, 1914, 96 blz.
- (3) Van glorie en lijden. Sonnetten uit de loopgraven aan den IJzer, uitgegeven en ingeleid door P.H. de Keyser, Kamp van Harderwijk, Drukkerij van de Werkschool, 1917, 127 blz.
Menschen in de grachten. Werk gedegen in de loopgraven, Uitg. v. Juul Filliaert, De Panne, 1918, 99 blz.
De verrijzenis. Werk gedegen in de loopgraven aan den IJzer 1917-1918, Uitg. v. L. Opdebeek, Antwerpen, 1920, 96 blz.
- (4) VWS-Cahiers, nr. 44, 1973, p. 2
- (5) Collectie Daan Boens, Letterhuis, Antwerpen
- (6) Gedichten:
  - De schone reis, De Sikkel, Antwerpen, 1928, 66 blz.
  - De late passagier, De Sikkel- C.A. Mees, Antwerpen – Santpoort, 1929, 67 blz.
  - Veertien-dertig. Het boek van mijn geslacht. Keur van nieuwe en vroegere gedichten, De Sikkel, Antwerpen, 1939, 120 blz.
  - Klaarten, ingeleid door Johan Daisne, Onze Tijd, Brussel, 1939, 112 blz.
  - Het rijk van den mensch, ibid, 1939, 70 blz.
  - Het paard van Don Quijote, ibid, 1941, 68 blz.
  - Het leven van een man in twintig kwatrijnen, René Verbeek, Mechelen, 1942, 13 blz.
  - Opdracht aan het leven, A. Manteau, Brussel, 1943, 70 blz.

- De veroveraar, Steelandt, Brussel, 1943, 14 blz.
- Het hart der wereld klopt, Moderne Uitgeverij, Hoogstraten, 1946, 19 blz.
- Aan het leven 1908-1953 (Een keur uit vroeger verschenen en onuitgegeven gedichten), Elsevier, Brussel-Amsterdam, 1953, 93 blz.
- Nocturnen, Daphne-uitgaven, Gent, 1955, 14 blz.
- Van aanschijn tot aanschijn, Colibrant, Drongen, 1961, 71 blz.
- Gedichten (een keuze), Heideland, Hasselt, 1963, 76 blz.
- Vensters op mijn ziel, Colibrant, Drongen, 1965, 43 blz.
- Lof van het kwatrijn, ingel. door Johan Daisne, Snoeck-Ducaju & Zoon, Gent, 1967, 18 blz.
- Lagune, Colibrant, Deurle, 1971, 56 blz.
- Marmer, Snoeck-Ducaju & Zoon, Gent, 1971, 18 blz.

Essay: Les marins, L'Eglantine, Bruxelles, (Collection Vies), 1931, 32 blz.

Toneel: De man die zijn vrouw verkocht. Treurig spel van zelfontvluchting in drie bedrijven, A.A.M. Stols, Brussel en Maastricht, 1931, 49 blz.
 Koning Albert (met de arbeidersstrijd als onderwerp, opgevoerd in de Volksschouwburg Vooruit en als massaspel in de wielersbaan), 1932.

Deel 2 van " DAAN BOENS, OOSTENDSE FRONTDICHTER IN DE EERSTE WERELDOORLOG " verschijnt in een volgend nummer.

LEGER LANCEERT ERFGOEDAPP

Defensie heeft een app ontwikkeld met alle geografische en historische info over de Eerste Wereldoorlog in ons land. Later wordt WO II eraan toegevoegd, en op termijn moet de app uitleg geven over alle militaire gebeurtenissen in België.

"Het initiatief vertrekt van een digitale kaart , waaronder onder meer evenementen, monumenten, begraafplaatsen en oorlogsmusea staan", aldus luitenant-kolonel Rudy Baert. Later wordt de app ook gelinkt aan het *Belgian War Dead Register*, zodat gebruikers de begraafplaats van Belgische gesneuvelden kunnen terugvinden.

De app is gratis en bestaat ook als website: www.becarto14-18.be (CMW).

Uit: "Het Laatste Nieuws"; 06-05-2017, p. 23.

Bent u op zoek naar een **professionele vertaalster of communicatie professional** met een hart voor haar vak?

Passion Kommunikation

Sarah Zollmarsch (zaakvoerdster)
 Toekomststraat 37
 8450 Bredene
 België

Vertalingen NL / FR / DE / EN – Duitse Copywriting & Editing – Communicatie – Webdesign – Project Management

Contact: 0489 788 214 // passionkommunikation@gmail.com